СЕДАКЪЕТ КЕРИМОВА

РАГЪ ХЪУЬРЕЗВА

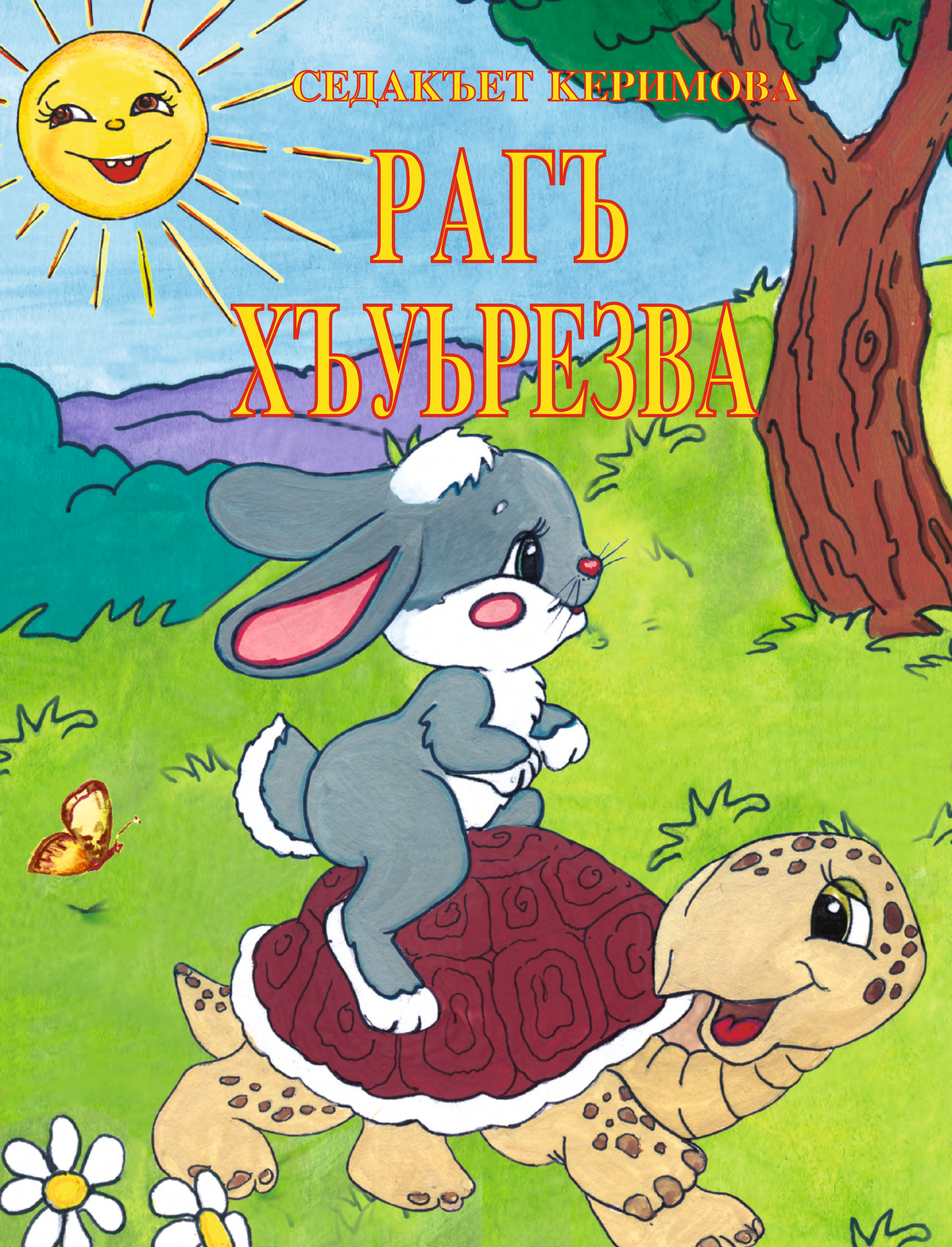

СЕДАКЪЕТ КЕРИМОВА

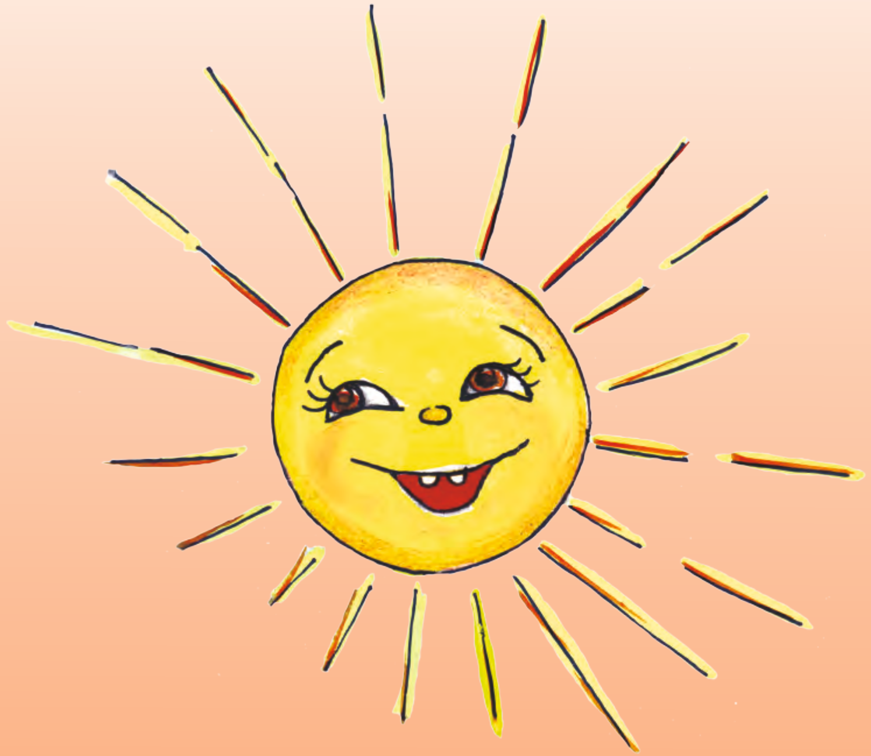

РАГЪ ХЪУЬРЕЗВА

АЯЛАР ПАТАЛ

Баку - 2006

SƏDAQƏT KƏRİMOVA

GÜNƏŞ GÜLÜR

Uşaqlar üçün

Rəssam **Günel Hacıbalayeva**

Redaktor **Müzəffər Məlikməmmədov**
Texniki redaktor **Sevda Mikayılqızı**

Korrektor **Sevda Azizrin**
Dizayner **Zərbaf Nüsrətqızı**

Tanınmış yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimovanın uşaqlar üçün ləzgi dilində yazdığı "Günəş gülür" adlı bu kitaba onun nağıl və şerləri daxil edilmişdir.

Çapa "Ziya" KPM-də hazırlanmışdır.
Tel.: 492 44 60
Mob.: (050) 315 15 22

"Ziya-Nurlan" - 2006

Format: 60x84 18
Tiraj: 1000
Çap vərəqi: 4 ç.v.

ЛЕЗГИ ЧІАЛ

ЦIийиз чIалал акьалтзавай аял хьиз,
Адал дамах ийизва за, ийизва.
Лезги чIалан гьар гафуни кфил хьиз,
Ширин макьам ягъизва заз, ягъизва.

Булахри хьиз шуршурзава зи чIала,
Гьар элифдал рикI ацIудай ван ала.
Инжияр хьиз икI сад-садахъ акалай,
Багьа хтар жагъизва заз, жагъизва.

Яргъи руш хьиз гьар гафунихъ ирид тав,
Гьар тавунихъ ирид бере, ирид чIав.
Ам хуьх лугьуз, аманат яз ганва чав,
Алпандин чIал авазва чахъ, авазва.

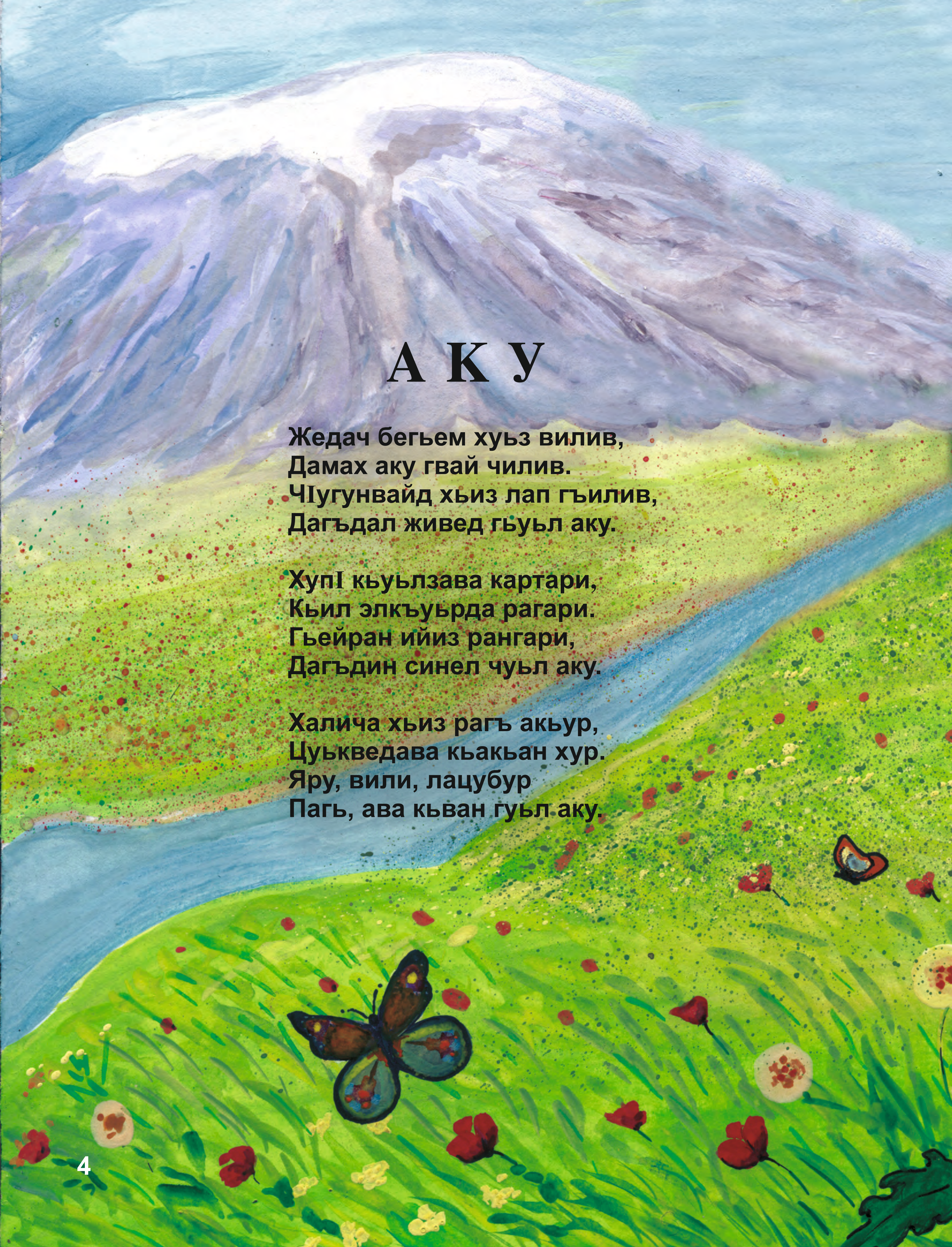

А К У

Жедач бегьем хуьз вилив,
Дамах аку гвай чилив.
ЧIугунвайд хьиз лап гъилив,
Дагъдал живед гьуьл аку.

ХупI кьуьлзава картари,
Кьил элкъуьрда рагари.
Гьейран ийиз рангари,
Дагъдин синел чуьл аку.

Халича хьиз рагъ акьур,
Цуьквед ава кьакьан хур.
Яру, вили, лацубур
Пагь, ава кьван гуьл аку.

ЧУБАРУК

Кваз такьуна чуьлни рук,
Хуьруьз къведа чубарук.
Гьар са кIвалин чIередик,
Мани лугьуз: «чик-чирик».

ДАГЪ

Кьил хкудна циферикай,
Квелин-квелин хкатна Рагъ.
Чим акъатна мад кlарабриз,
Регьят хьана хъуьрена дагъ.

ЧАРЧАР

Вуна гьиниз чуквазватIа, лагь, чарчар,
Вун акурдан атIудачни пагь, чарчар?
Ви манийрал гьейран хьанва Шагь, чарчар,
Аваз хьуй вун шуршур ийиз, алахьиз.

АцIурзава на рагарин кьацIар мад,
Эхъуьрзава патарив гвай нацIар мад.
Чуьхуьзва на махпурдавай къацар мад,
Шаддиз ргаз, ятар чкIиз, авахьиз.

Лацу цIвел хьиз кватна дагъдин хуралай,
Шумуд агъзур цуьк акъудиз чIуралай,
Шаирди хьиз шиир лугьуз хуралай,
Хуьзва вуна тIебиатдин чIал михьиз.

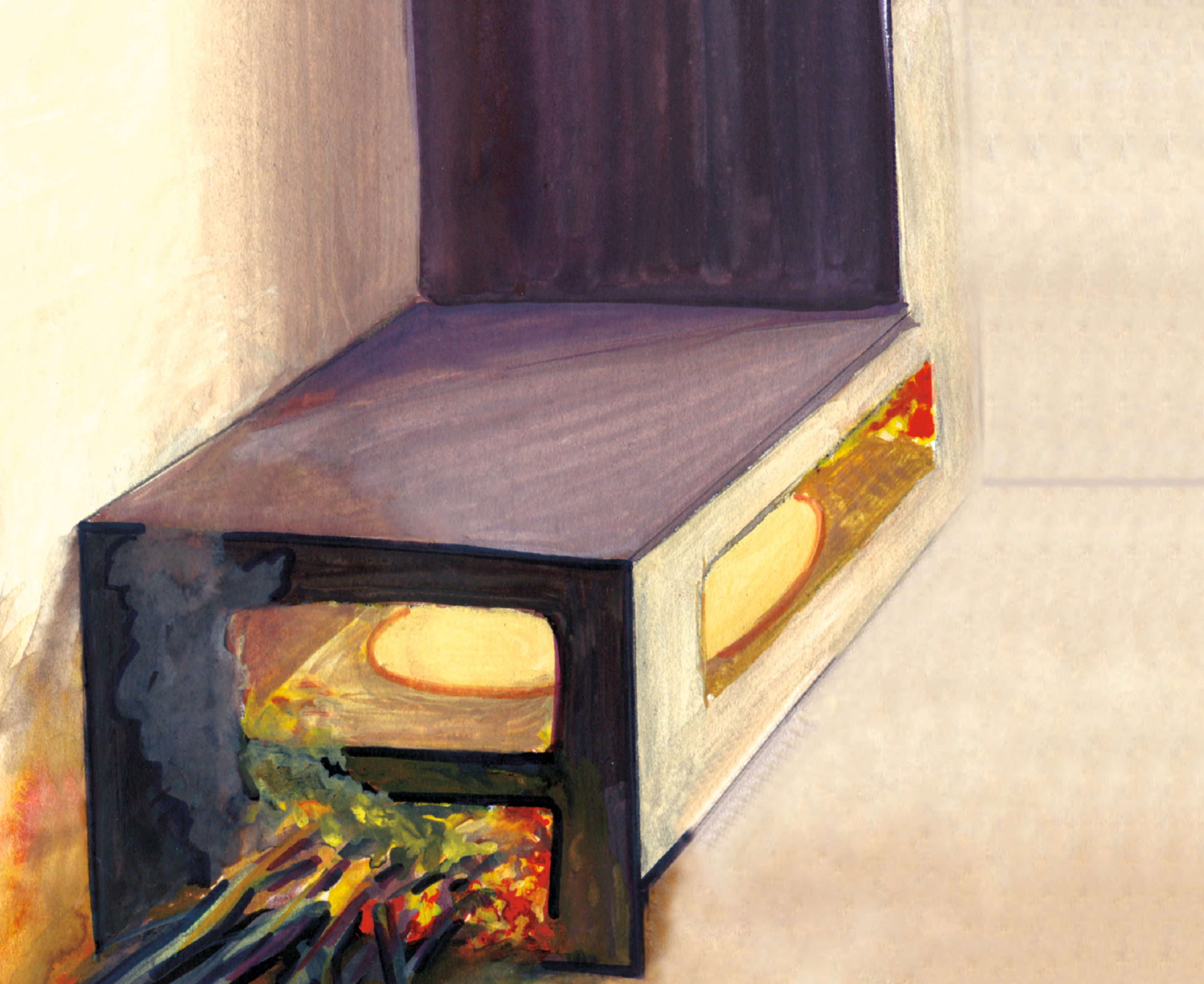

ХЬРАН ФУ

Чи хьра Рагъ хъуьрезва,
Фарал элкъвез, кьуразва.
Дадлуди я ам пара,
Чранва мад са хара.
Аваз хьурай хъвер чина,
Ша, тухдалди нен чна.

ШАКIУКIА

Чаз дидеди чразва къе шакIукIа:
“Ша аялар, я аялар, килига!
Садни тадач за шакIукIа тагана,
Са геренда таб це куьне,”- лагьана,
Элкъуьрзава ада кведив хьра фу,
Гьарда санлай гьарайзава: «Къала тIун!”

Ругуд патаз пайзава са шакIукIа:
“Неъ, аялар, ахпа инай чукIукI гьа!”

Пара кIанда шакIукIа гьар хизандиз,
Сад лагьайди неда ажеб хъсандиз.
Кьвед лагьайди недай уртахд жагъурда,
Пуд лагьайди къуншидиз пай ракъурда.

Бугъ алахьиз ава хьран къене фу,
Гьар куьнилай чаз багьа фу, къени фу.

ХЪИПЕРИН ХОР

Гьар рагъданихъ къачуна къал,
Дегиш жеда чи вирин гьал.
Хъиперивди ацIуда яд,
Къуркъурдин ван ацалтда мад.

Маничияр лап пара я,
Гьарма садан ван чара я.
Хъиперин хор рикIиз кIани,
ХупI хъсан я вирин мани.

КВАТИ

Я квати-квати, кват-квати,
Нек гун за ваз вад бади.
Хъухъ, чӀехи хьухь са чӀибни,
Нек ама чаз са цӀибни.

Я квати-квати, кат мийир,
Тум галтадиз къат мийир.
Гьарай мийир са ялце,
Жуван тапац зав гице.

Я квати-квати, харуди,
Ав-ав мийир, цӀаруди.
Вун Мензеран бицӀид я,
Вун иерд я, цицӀид я.

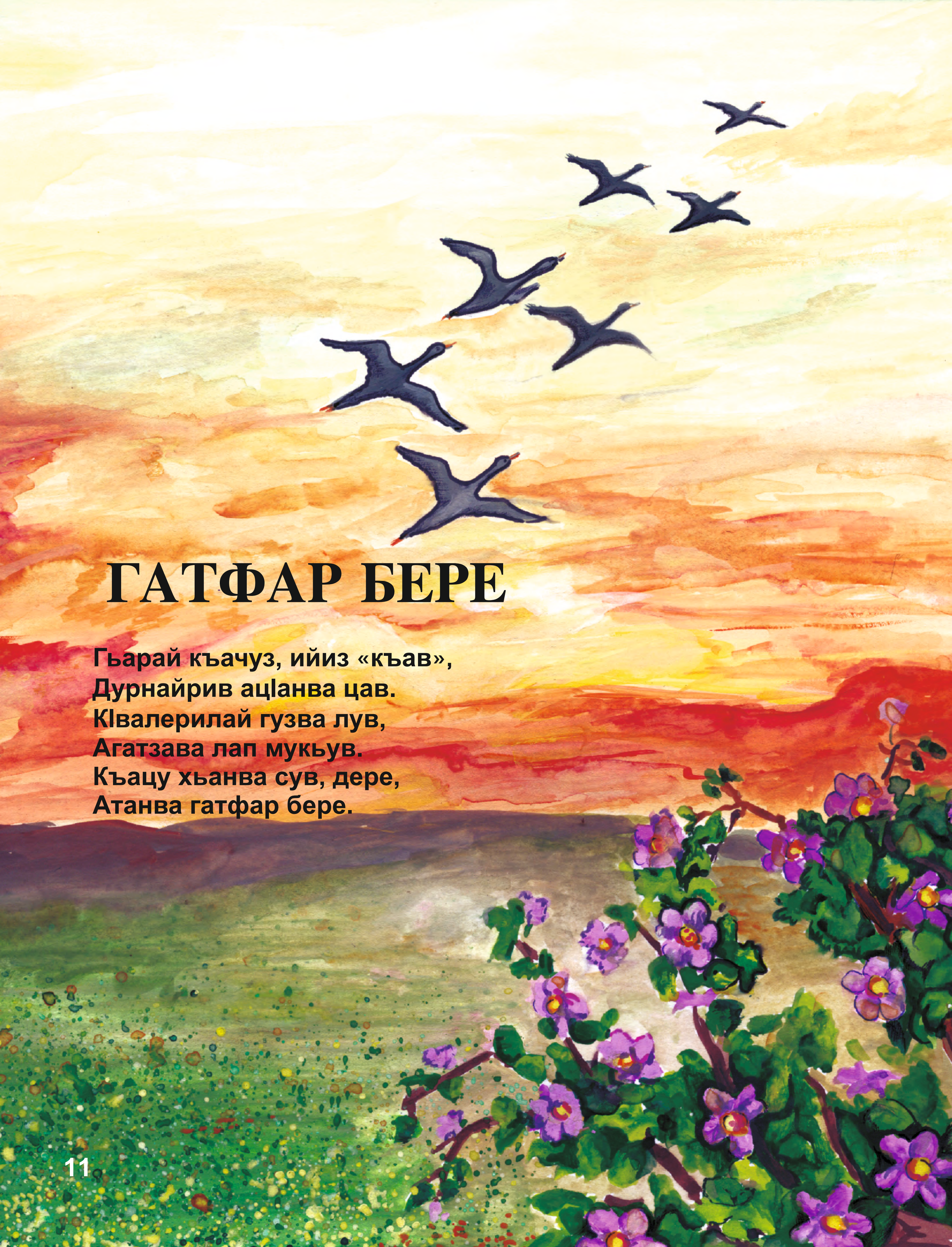

ГАТФАР БЕРЕ

Гьарай къачуз, ийиз «къав»,
Дурнайрив ацIанва цав.
КIвалерилай гузва лув,
Агатзава лап мукьув.
Къацу хьанва сув, дере,
Атанва гатфар бере.

СЕЛЕЙ

Са руш чида заз бицIи,
Къилих иер, вич цицIи.
Кстах я ам, кIура я,
Алакьунар пара я.

Чепелукьрив къугъвада,
ТIебиатдихъ агъада.
Эвер гуда шарлункIдиз,
Туьмер гуда тайлункIдиз.

Манийрал рикI ала хупI,
Ам бубу я, ам кукупI.
Билбилдин ван акъудда,
НуькIер вичив агудда.

Мулдин цуьк я къузада,
Лилибанда юзада.
Рахаз жеда датIана,
КIанда гьар затI кьатIана.

Селей я тIвар и рушан,
ВикIегьвал вичин лишан.
Гафар чидай устIар я,
Вири адан дустар я.

ЧIИГЪИЧIИГЪ

ЧIигъ-чIигъ, чIигъичIигъ,
Ава тама ийиз чIигъ.
Кефи къумбар, пел ачух,
Зарда ава пек-алух.

ЧIигъ-чIигъ, чIигъчIигъан,
Ягъиз вичин цIигъцIигъан,
Чидайди къал, гьарай я,
Ам тарарин кьарай я.

ЦУЦIУЛ

Хилерилай хилерал,
Гъилерилай гъилерал,
Гагь цава, гагь чилерал,
Хкадариз ава ам.

Тапацривди шуьмягъ кьаз,
Сараривди хъирепI хаз,
Къугъваз кьуру цIамарив,
Чукваз йигин камарив.

Гьатайла гъуьрч арада,
Фад муказ ялда ада.
Дегишдач гьич вичин тIул,
Хъсанди я хупI цуцIул.

ИМУЧА-МУЧА

Сувун хиве кьве нуьхнуьх,
Къугъвазвай чуьнуьх-чуьнуьх.
Гагь къализ, гагь хъуьрезвай,
Лап аялрин жуьрезвай.

Гагь гьахьзавай чIурара,
Гагь гьатзавай фурара.
Рекьерилай катзавай,
Гуьнейрикай кватзавай.

Хам юзазвай рапIар хьиз,
Элкъведайла кIапIар хьиз.
Авай абур луьх-луьхиз,
Вуч лугьуда нуьхнуьхриз?

МАРФ

Къвана цавай, къвана марф,
Къвана, сивяй чикIиз каф.
И саягъда лагьана
Цаву чилиз рикIин гаф.

Салариз физ яд хьана,
Бегьерризди дад гъана.
Къвана-къвана, куьлуь марф,
Хъвана-хъвана, чили марф.

ПСИ

Я пси-пси, пisписи,
Мус жеда вун кис, пси?
КилигайтIа чIалаз зи,
Лугьуч за ваз писд, пси.

“Мяу-мяу” ийиз на,
Заз кIандайвал тийиз на,
Ялмир икьван кьилиз на,
Аватда вун циз, пси.

Вуч гьатнава кьиле мад,
Ийизвани гьилле мад?
КIвачин къапар чиле мад
Твазван вуна гъиз, пси?

Гъаларивди къугъваз вун,
Физва чукваз-чукваз вун.
АкъатайтIа яргъаз вун,
“Чан” лугьун за низ, пси?

ГЪВЕРГЪВЕР

Кьил хкажна чиликай,
Юза хьанва живед цуьк.
Ам алахъна вилив хуьз,
Лув гуз ава шумуд нуькI.

ТIебиатди цуькведиз
КьелечI пек хкатIнава.
Бес ам кIеви чиликай
Гьи тегьер хкатнава?

КВАР-КВАР

Квар-квар, квар хьурай,
ВикIегь рушаз кар хьурай.
Айранд винел кар хьурай,
НекIед винел чар хьурай.

Квар-квар, квар хьурай,
ЦицIи рушаз тIвар хьурай.
Дидедин фахъ гъвар хьурай,
Бубадихъни хвар хьурай.

Гьар са кIвале квар хьурай,
Жедай чIем хар-хар хьурай.
Кагьал рушаз квар чуьхуьн,
Винелни хъурхъар хьурай.

ТАМУН НУЬКӀ

Вуч хабар я, тамун нуькӀ,
Авани вун гъамариз?
Кьил лувардихъ чуьнуьхмир,
Килиг дагъдиз, тамариз.

Са мани лагь рикӀ алай,
Аватрай чуьл ахварай.
Чи аялриз хъсандиз
Чизвайд я вун махарай.

ЧАРХАЧИ

Гъиле кьуртIа алахьда,
Луварданлай хъипи зар.
Чепелукьдик галтугиз,
Жеда чуьлда аялар.

Цуькверилай элкъведа,
Жедалди гьава мичIи.
Алцурариз, ийида
Ада аялар гижи.

ЦицIеризни чIижериз
ХупI кIанда и чархачи.
Чуьнуьх жеда чепелукь,
Къарагъайла гар хци.

ИЕРА

Иера, чан Иера,
На бадедиз эвера.
Зи кӏаниди, гьалалди,
Жуван хайи чӏалалди
Верцӏи гафар лагь на заз,
Це са ширин пӏагь на заз.

Иера, чан Иера,
Бадеди и гъилера
Ваз цӏийи мах рахада,
Вун захъ авай багьад я.
Акъудда вун цавариз,
Тамаризни савариз.
Зи гафарихъ хъсандиз
Яб акала, масанди.
Сад авай, сад авачир,

Булахдиз яд авачир.
Вун булахдин яд хьана,
Вун зи сивин дад хьана.
Дуьньяда ви авач тай,
Чан зи тайлункI, чан зи тай.

Иера, чан Иера,
Зи гафара, шиирра
Я вун марвард кIурукI руш,
Акъваз жеч ви хурук руш.
Илигнавай къелем зи,
Чан куьлуьди, целем зи.
Чан зи курум-рикI алай,
Чан зи мурад-рикIевай.
Мани лугьуз милидиз,
Чан-рикI ийиз лилидиз,
Вич чIехидай кьазвайди,
Тешер бицIек хуьзвайди.
Нинийриз на кьамир гьад,
Я бадедин лацу кард!

Иера, чан Иера,
Жуван саягъ кьуьлера,
Фурут галай фарфалаг,
“Квар-кварзавай” кварквалаг,
ВерцIидаказ хъверзавайд,
Хару жезвайд къвердавай.
Эквер къугъваз вилера,
Гьата бадед гелера.
ЧIехи хьухь вун фад, хтул,
Хьухь гьамиша шад, хтул.
Иера, чан Иера,
На бадедиз эвера.

ДУСТАР

Цицlибни къиб дуст хьанва,
Ихьтин дуьшуьш мус хьанва?
Къиб атайла «къибкъибиз»,
Цицlиб жезва «цибцибиз».

Хвеши жезва цицlибдиз
Вичив къиб рахай чlавуз.
Кlула кьуна хъипре ам,
Яргъариз тухвай чlавуз.

Цицlибди лув гайила,
Хъипре хкадарзава.
Векьин юкьва сада сад
Жагъуриз квадарзава.

Ван алаз цицlибни къиб
Къугъвазва кьве бицlек хьиз.
Садни рикlел аламач,
Дуст жагъанва цицlибдиз.

КЪУГЪ

Лацу, иер са къугъди
Сирнавзава вире чи.
Фадлай лабар вегьенва
Ада вирен кьере чи.

Къугъвазва ам аял хьиз,
Маса къайгъу чIугвазвач.
Юзазва ам, садазни
Гъилер-кIвачер аквазвач.

Къат гьатнавай ятариз
Уьтуь ягъаз ава къуш.
Ина вичин вахтар икI,
Алудзава ада хуш.

КЬВАЛ АЛАЙ КЪИБ

(мах)

Тама, рехи мегъуьн тарцин хъалхъамда кьвал алай хъиперин хизанди чпиз муг раснавай. И чими мука дидеди, бубади ва баладиуьмуьр гьалзавай. Мегъуьн, пипин, гийин, гъулцин, гъверши тарар авай и тама махпур хьтин векьерал кат-галтугиз жедай абур. Мукьвал алай булахдин шуршурди шумудни са макьам ягъидай абуруз, тарарин хилерал нуькIери манийрал илигдай. КIекIедин «тухъ-тухъдин» ванери ахварай авуддай абур. «Чан чи хъалхъас», - лугьуз чан-рикIдай хайибуру хъипрез. Хвешидай хъалхъасдиз. На лугьуди, чIехи тама адалай бахтлу гьайван авачир.

Ингье и бахтлувал яргъалди фенач. Садра тамуз атай аялри чIехи кьвал алай хъипер кьуна, хуьруьз хутахна. Хъалхъас кIвализ хтайла, дидединни бубадин гелни амачир. Шехьиз-шехьиз тама вичин хайибурук къекъвей хъалхъасдин рехъ алатна ва адаз вичин кIвал жагъун хъувунач.

Гьа чIавалай ада йикъар пашмандаказ кьилиз акъуддай ва садакни акахьдачир. Гьар нянихъ валарин арада, векьерин юкьва чуьнуьх хьана, ксудай, югъ хьайила ялгъуздаказ тама къекъведай. Йифди-югъди “Яраб зи

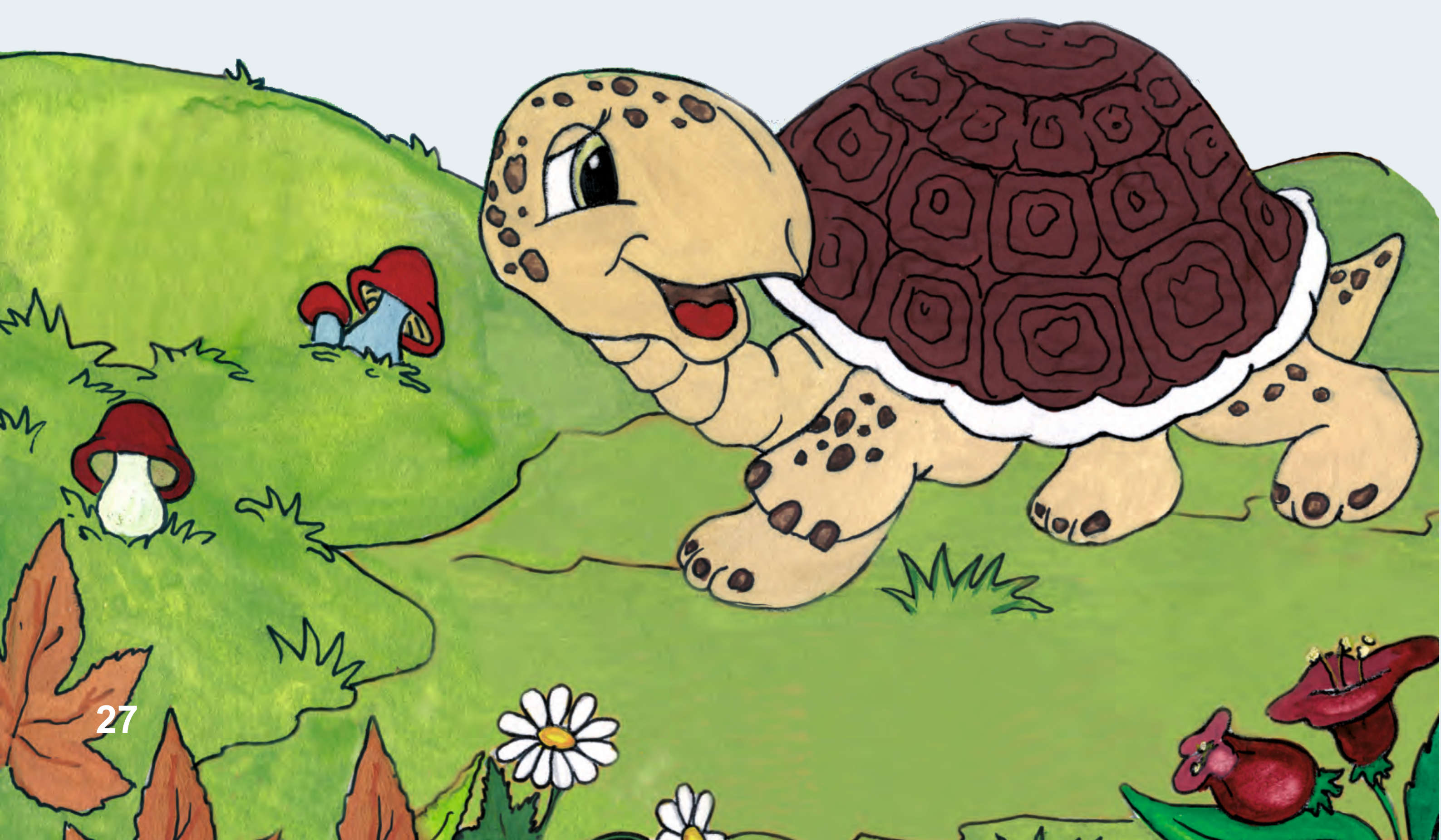

де-ба гьинватӀа?”- лугьуз фикирдай ада. Ам вичин дидедин хъуьтуьл, верцӀи ванцихъ гъарикӀ хьанвай. Гишила, мекьила, кичӀела йикъар кьилиз акъудзавай и гьайванди тамалай вилер алудзавачир, вичин кӀвал, вичин хайибур жагъидайдахъ муд квай адан.

Гьа икӀ гзаф чӀавар алатна. Гьар патахъай чара атӀай ада рехи пипин таран хъалхъамда вичиз цӀийи муг расна. Тарци адав гарарни харар агудзавачир. Ялгъузвили хъипрен кьарай атӀузвай. Адалай тамун гьайванрихъ галаз дуствал ийиз алакьзавачир. И гьайванризни хъалхъасдикай са акьван хуш къвезвачир. Адан кагьал къекъуьнри, къаншардиз сад акъатайла кьил вичин кьвалан къене кутуна, чуьнуьхаруни виридак хъел кутазвай.

Къуншидал къуьрерин хизан яшамиш жезвай: буба, диде, садни бала къуьр. Абуруз санал акъвазун, ял ягъун вуч затӀ ятӀа чидачир. Иллаки бала къуьрен кстахвилери, тешервилери вири чӀалал гъанвай. На лугьуди, ам кӀапӀар тир, ара датӀана элкъведай, иниз-аниз катдай. Вичин мукай сятралди къуьрер вилив хуьзвай хъалхъасдиз абурухъ галаз ихтилатиз, къугъваз кӀандай. Ингье къуьрериз ам аквадай вил авачир. ГъвечӀи къуьре лагьайтӀа, адахъ фад-фад хъел кутаз, са манидал илигдай:

Я винел кьвал алай къиб,
Я кьилел къал алай къиб,
ГьатайтӀа вун зи гъиле,
Вегьеда кьвалалай, къиб.

И мани ван хьайила вири хъуьредай. Кьвал алай къиб лагьайтӀа, пашмандаказ вичин мука илис жедай. Ина кьарай къведай кьван? Са герендилай эхиз тахьана къецел экъечӀдай. Гагь-гагь адаз вичин винел алай залан парцикай гзаф хъел къведай. На лугьуди, ам вири гьайванрикай яргъазнавайди и кьвал хьтин пар тир. Ам хьаначиртӀа, адани шандакьвалдай, кьилинпацардай, вирибур хьиз къугъвадай. Амма са карни авай хьи, кьвала гатуз ам чимивиликай, хъуьтӀуьз къаюкай, гьакӀни вичиз басрух гузвайбурукай хуьдай. ЯтӀани, къуьрер и крарин гъавурда гьикӀ твадай кьван?

Са юкъуз хъалхъас къуьрен патавай алатна физвай.

- Эй, хъалхъас, вун зи кӀвачерик вучиз галкӀизва?- лагьана къуьрен балади адаз гьарай гана.

- Зун жуван рехъди физва, - секинвилелди жаваб вугана хъалхъасди.

- Вун пара рахамир, алад, - лагьана мадни манидал илигна чапраса:

Я винел кьвал алай къиб,
Я кьилел къал алай къиб,
ГьатайтӀа вун зи гъиле,
Вегьеда кьвалалай, къиб.

Ада кӀвач гелягъна къиб элкъуьрна. Хъалхъасдиз цӀугъиз кӀан хьана. Анжах витӀ акъуднач. Са гужуналди элкъуьн хъувуна.

Адан вилерай стIал-стIал накъвар кIвахьзавай. И чкадивай, адал хъуьрезвай гьайванривай фаддаказ яргъаз жез кIанзавай хъалхъасдиз. Са кьадар фин кумазни галатна. Чилел ярх хьана кьил, гъилер, кIвачер кьвалакай хкудна. Гьа икI регьят хьана, вил мус ахвариз фенатIани хабар кьунач ада. Садлагьана ахварай аватна. Тама са ни ятIани цIугъзавай:

- Куьмек це! Куьмек це!

Хъалхъас фад ван галайнихъ фена. ГъвечIи къуьрен кIвач ракьара гьатнавай. Хару шапIади вучдатIани тийижиз къатадзавай. Кьвал алайди акурла къуьр кисна. Анжах хъипре хьайи кьван крар кваз такьуна жузуна:

- Вун яни?

- Эхь,- лагьана къуьре, кIанз-такIанз.

- Ракьара гьатнавани?

- Аквазвачни? - шапIади чин элкъуьрна.

- Исятда за вун ракьарай акъудда.

- Вуна? - къуьре рахшанддивди жузуна.

Хъалхъас са гафни талгьана вичин куьлуь сарарив ракьарин симер кIариз эгечIна. Эхирни къуьрен кIвач ракьарай акъатна. Къуьревай тIарзавай кIвач сакIани чилихъ кутаз жезвачир. Адахъ кIвализ хъфидай гуж амачир. Рехъ яргъал тир, йиф алукьзавай. Чапрас кичIела шехьна.

Хъалхъасди ам секинарна лагьана:

- За вун кIвализ хутахда.

- ГьикI? - къуьрен вилери рапрапарна.

- Зи кьвалаллаз,- хъипре жаваб гана. - Зи винел акьах, мичIи тахьанмаз рекьиз акъатин.

Къуьре ада лагьайвал авуна. Кьвал алайди вичин кагьал, секин камаралди рекье гьатна. Чапрасаз регъуьла вучдатIани чизвачир. Кьвал алайдан хатурдик хукIурна лугьуз хажалат чIугвазвай ада.Чапраса вичин кьилел гъайи йиф-югъ хъипре фадлай рикIелай алуднавай. Адаз диде-бубадивай, чими кIваливай хьанвай къуьрен баладин язух къвезвай. Са береда вични ялгъуздаказ амукьайди рикIел хквезвай адан. Гила адахъ тек са нийт авай: къуьр вичин чими мукав фад ахгакьарун.

Вири патарихъай чара атIана ишезвай къуьрериз кьвал алай къибни адан винел ацукьнавай чапрас акурла, вучдатIани чир хъхьанач. Чапраса вичин кьилел атайбур рахайла, абуру хвешила хъалхъасдин кьвалалай кап аладарна.
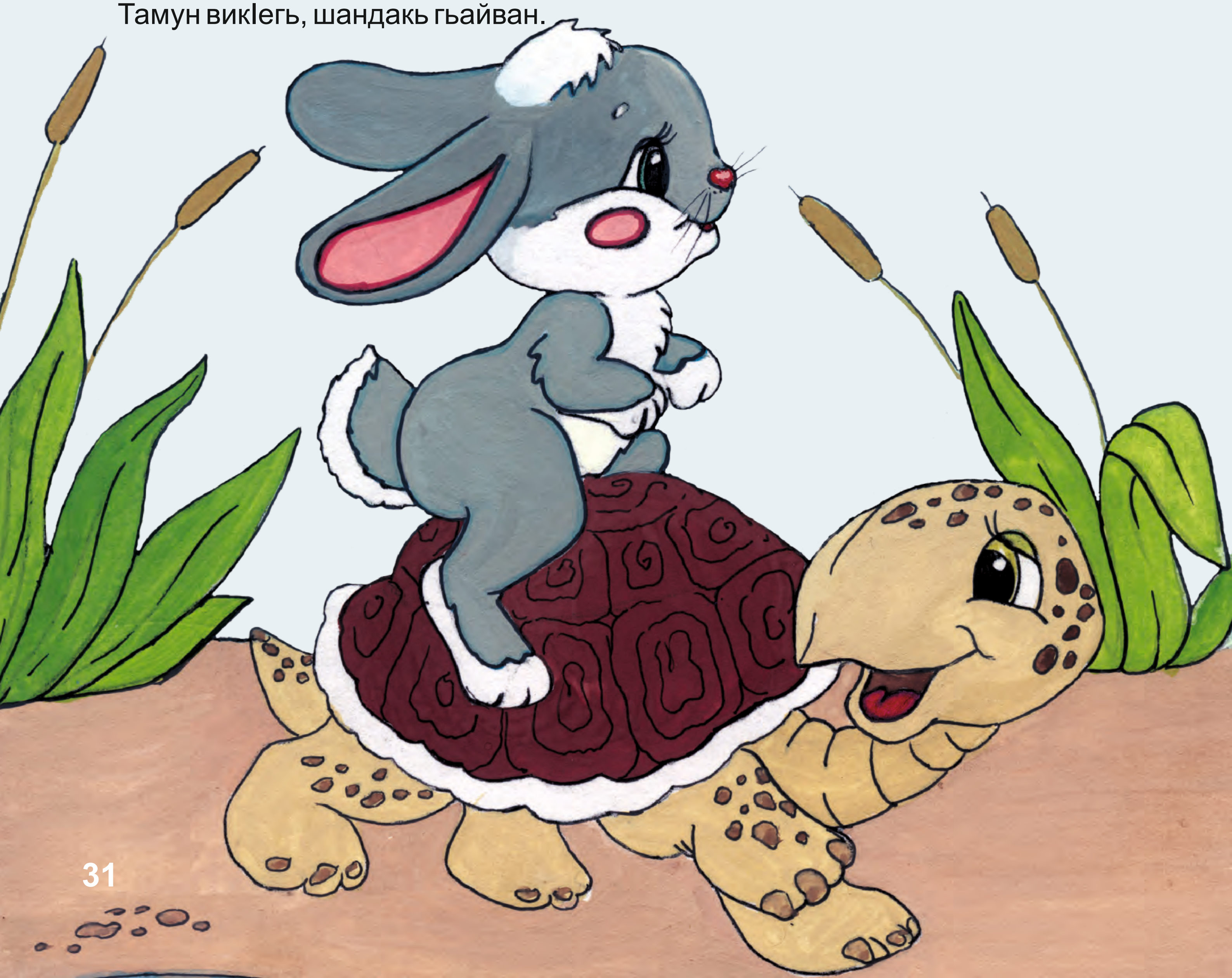
Гьа йикъалай гъвечIи къуьре садрани хъалхъас хъипрен хатурдик хукIур хъувунач, абур кIеви дустар хьана. Хъалхъасни эвелан хьиз къариб ва ялгъуз тушир. Адаз вич хьтин кьвал алайбурукайни дустар жагъанвай. Анжах адан виридалайни кIеви, виридалайни кIани дуст гъвечIи къуьр тир. Тамун викIегь, шандакь гьайван.